

Отримано: 17 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 4 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 10 жовтня 2017 р.

e-mail: fln29092012@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-272-275

Філюк Л. М. Сучасні дослідження у сфері викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах / Л. М. Філюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острого: Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 272–275.

УДК: 372.881.111.1 : 378.147 : 811.111-26

Лілія Миколаївна Філюк,

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, м. Одеса

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

На даний момент відбуваються суттєві зміни в системі мовної освіти вищих навчальних закладів. На зміну традиційним формам і методам викладання приходять альтернативні, більш гнучкі методики, орієнтовані на індивідуальність конкретного учня. Разом з тим, викладання іноземної мови в непрофільних вузах не завжди відповідає цілям і задачам сучасної соціокультурної ситуації. Механічне заучування правил і текстів не сприяє розвитку комунікативної сфери студентів, не наближає їх до розуміння важливості і актуальності володіння мовою як засобом спілкування з представниками інших народів. У зв'язку з цим одним із принципово важливих нововведень слід вважати орієнтацію на оволодіння студентом іноземною мовою як засобом усної та письмової міжкультурної професійної комунікації. Розвиток міжкультурної професійної комунікації здійснюється як за допомогою традиційних, так і з використанням інноваційних методів і технологій. Серед них – використання модульної технології, індивідуалізація професійно-орієнтованого навчання, збільшення частки самостійної роботи учнів, застосування активних методів навчання та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Акцент у навчанні слід робити на розвитку готовності і здатності студента до подальшого вдосконалення іншомовної компетентності.

Ключові слова: іноземна мова, немовний вищий навчальний заклад, міжкультурна комунікація, професійна комунікація, модульна технологія, самостійна робота, активні методи навчання, інформаційно-комунікаційні технології.

Лілія Николаевна Филук,

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, г. Одесса

СОВРЕМЕННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В НЕЯЗЫКОВЫХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В настоящий момент происходят существенные изменения в системе языкового образования высших учебных заведений. На смену традиционным формам и методам преподавания приходят альтернативные, более гибкие методики, ориентированные на индивидуальность конкретного учащегося. Вместе с тем, преподавание иностранного языка в непрофильных вузах не всегда соответствует целям и задачам современной социокультурной ситуации. Механическое заучивание правил и текстов не способствует развитию коммуникативной сферы студентов, не приближает их к пониманию важности и актуальности владения языком как средством общения с представителями других народов. В связи с этим одним из принципиально важных нововведений следует считать ориентацию на овладение студентом иностранным языком как средством устной и письменной межкультурной профессиональной коммуникации. Развитие межкультурной профессиональной коммуникации осуществляется как при помощи традиционных, так и с использованием инновационных методов и технологий. Среди них – использование модульной технологии, индивидуализация профессионально-ориентированного обучения, увеличение доли самостоятельной работы учащихся, применение активных методов обучения и современных информационно-коммуникационных технологий. Акцент в обучении следует делать на развитии готовности и способности студента к дальнейшему совершенствованию иноязычной компетентности.

Ключевые слова: иностранный язык, неязыковое высшее учебное заведение, межкультурная коммуникация, профессиональная коммуникация, модульная технология, самостоятельная работа, активные методы обучения, информационно-коммуникационные технологии.

Liliia Filiuk,

Odessa National University named after I. I. Mechnikov, Odessa

CURRENT RESEARCHES IN THE FIELD OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

At the moment there are significant changes in the system of language education in higher education institutions. The traditional forms and methods of teaching are superseded by alternative ones, more flexible methods focused on the individuality of the particular student. However, teaching a foreign language in non-linguistic higher education institutions is not always consistent with the goals and the objectives of the contemporary socio-cultural situation. Learning rules and texts by rote contributes to the development of communicative sphere of students, not bringing them closer to understanding the importance and relevance of knowing a language as a means of communication with other peoples. In this regard, one of the important innovations should be the focus on a student mastery of a foreign language as a means of written and oral intercultural professional communication. The development of intercultural professional communication is carried out both through traditional and innovative methods and technologies. Among them there is the use of modular technology, individualization of professional-oriented training, increase of the share of students' independent work, application of active teaching methods and modern information and communication technologies. The emphasis in teaching should be laid on developing a student's willingness and ability to further improvement of a foreign language competence.

Key words: foreign language, non-linguistic higher education institutions, intercultural communication, professional communication, modular technology, independent work, active teaching methods, information and communication technologies.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Останнє десятиріччя характеризується серйозними змінами в системі мовної освіти вищих навчальних закладів. Традиційне уніфіковане, практично безадресне навчання іноземним мовам поступилося місцем гнучкій системі, в якій функціонують

альтернативні форми, методи і прийоми навчання. Разом з тим, слід зазначити істотну різницю, по-перше, у сприйнятті іноземних мов студентами мовних і немовних вузів, по-друге, у викладанні іноземних мов лінгвістам і нелінгвістам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких обґрунтовується автор; виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. На даний момент існує певна кількість досліджень, присвячених особливостям викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах: так, С. В. Мусницька порівнює особливості традиційних та інноваційних підходів до вивчення іноземної мови у немовних ВНЗ [3]. І. А. Свинторжицька та О. В. Соломинцева досліджують проблеми підвищення якості освіти навчання іноземної мови студентів немовних вузів [4]. Н. О. Маняхіна аналізує управління професійно-орієнтованими знаннями іноземної мови у немовному середовищі університету [2]. Л. В. Яроцька досліджує особливості професійного розвитку особистості при вивченні іноземної мови [6]. О. В. Бурдіко та В. В. Імперович характеризують інформаційно-комунікаційні технології в контексті інноваційного вивчення іноземних мов [1]. С. В. Симакова аналізує особливості самостійної роботи студентів з іноземної мови [5] тощо. Разом з тим, відсутні дослідження, які б мали узагальнюючий характер та підсумовували наявні інноваційні форми і методи навчання іноземної мови у немовних ВНЗ.

Формування цілей статті (постановка завдання). Виходячи з вищезазначеного, мету статті ми формуємо наступним чином – охарактеризувати сучасні форми і методи навчання іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. І. А. Свинторжицька та О. В. Соломинцева відзначають, що випускники вузів гуманітарно-лінгвістичного профілю, в більшості своїй, володіють іноземною мовою на високому рівні. У той самий час, випускники немовних вузів, як правило, такого рівня не досягають. Причини очевидні: різний рівень початкової мовної підготовки, різний стартовий рівень, різний рівень мотивації, неоднакові можливості диференційованого навчання і навчання за допомогою технічних засобів. Вступники до вузів гуманітарно-лінгвістичного профілю мають міцні базові знання; проходять додаткове тестування для розподілу за групами, однорідними за знаннями; готові долати усі труднощі, пов'язані з вивченням іноземних мов; лінгвістичні кабінети в різних варіантах комплектації обов'язкові для мовних вузів. Вступники до вузів нелінгвістичного профілю, в основному, мають слабкі базові знання, відмінники і випускники шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов опиняються в одній мовній підгрупі з тими, хто іноземну мову у школі не вивчав взагалі; долати труднощі, пов'язані з вивченням іноземної мови, не готові, оскільки найголовнішою дисципліною її не вважають. При цьому кількість годин, що виділяються на дисципліну «Іноземна мова», в цих вузах суттєво відрізняється [4, с. 71].

Л. В. Яроцька вказує, що, згідно з аналізом ринку праці, в умовах глобалізованого комунікаційного простору фахівці немовного профілю не меншою мірою, ніж лінгвісти, потребують розвитку здатності здійснювати ефективне спілкування з представниками інших культур; більш того, на відміну від випускників лінгвістичних факультетів (викладачів, перекладачів), які після закінчення вузу, як правило, починають спеціалізуватися в одній іноземній мові, фахівці-нелінгвісти, працюючи на сучасних підприємствах, реалізують своє професійне спілкування на декількох лінгвокогнітивних підставах. Через це роботодавці зацікавлені в кадрах, які володіють вже не двома, а трьома і більше іноземними мовами; причому рівень володіння мовами повинен забезпечувати ефективне професійне спілкування. З іншого боку, складається враження, що в освітніх колах відсутнє чітке розуміння того, як забезпечити формування такого фахівця в умовах навчання у ВНЗ: де знайти необхідні ресурси навчального часу, як мотивувати студентів-нелінгвістів до освоєння декількох іноземних мов і при цьому забезпечити високий рівень якості навчання [6, с. 49].

Таким чином, нові реалії ХХІ ст. привели до усвідомлення суспільством необхідності полілінгвальної підготовки фахівців нового покоління – готових до ефективної міжкультурної іншомовної комунікації в мультикультурних професійних спільнотах, що активно складаються, в тому числі, у віртуальному середовищі, до конструктивної взаємодії і співпраці з представниками інших лінгвокультур. Отже, одним із принципово важливих нововведень слід вважати орієнтацію на оволодіння студентом іноземною мовою як засобом усної та письмової міжкультурної професійної комунікації.

На думку Л. В. Яроцької, недостатньо забезпечити формування «вторинної» лінгвокогнітивної підстави – принципово важливо, щоб в процесі і в результаті навчання у студента склалося усвідомлене ціннісно-смісловне ставлення до міжкультурного аспекту освоєної предметної області та її ключових завдань у світлі глобального розвитку, що забезпечує повноцінну самореалізацію особистості у свідомо обраній професії. Практика показує, що дана можливість може бути реалізована в тому випадку, якщо іноземна мова з перших днів навчання у вузі виступає необхідним засобом формування професійної свідомості фахівця немовного профілю [6, с. 52].

Дослідниця вважає, що з метою підвищення ефективності освітнього процесу при організації навчання студентів немовного профілю іншомовного професійного спілкування за основу доцільно взяти не систему мови (фонетику, граматику, лексику) і вести не аспектне викладання, як це має місце в мовному вузі, а специфіку професійної діяльності у тій предметній області, яку студент освоює. Завдяки іноземній мові спеціальність із перших днів навчання у вузі може і повинна відкриватися студенту в широкому контексті глобального розвитку: 1) в контексті взаємозалежного розвитку різних областей знання, відкриваючи людський «вимір» освоєної предметної області; 2) в різних соціокультурних контекстах, що у значній мірі забезпечується міжкультурною парадигмою лінгводидактики; 3) в різноманітних освітніх контекстах, які студенти «відкривають», знайомлячись (при реалізації індивідуальних і групових дослідницьких проектів, а також в ході подальших закордонних стажувань) з найбільш поширеними і визнаними національними моделями підготовки фахівців освоєної предметної області; 4) на декількох лінгвокогнітивних підставах, що забезпечує унікальну можливість для формування сучасної професійної картини світу, розвитку світогляду особистості в цілому [6, с. 53].

На думку С. В. Мусницької, найбільш ефективною технологією при навчанні іноземних мов студентів немовних вузів є модульна технологія, суть якої полягає в такому структуруванні навчального процесу, яке реалізує динаміку оволодіння іноземною мовою у формі певних блоків – модулів. Кожен з таких модулів характеризується цільовими, змістовними і оціночними параметрами, відповідними проміжним і кінцевим вимогам до рівня досягнутих студентами результатів, сформульованими у формі знань, навичок і умінь в різних конкретних видах іншомовної мовленнєвої діяльності. Модулі освоюються студентами в певній послідовності, яка допускає індивідуальний режим їх освоєння – відповідно до принци-

пу індивідуального підходу та особистісної орієнтації навчання. Кожен навчальний модуль вибудовується з урахуванням наступних факторів: 1) облік обов'язкового предметного обсягу навчальних аудиторних занять; 2) виконання студентами завдань, спрямованих на самостійне опрацювання певного обсягу навчального матеріалу; 3) виконання студентами завдань пошукового характеру з допомогою Інтернету; 4) консультації студентів з викладачами в режимі он-лайн; 5) заповнення кожним студентом листа самооцінки; 6) виконання студентом формалізованого тесту / контрольної роботи; 7) оцінка викладачем виконаної студентами роботи за результатами тесту / контрольної роботи [3, с. 114].

Є. В. Мусницька вказує, що досягнення основної мети навчання студентів немовного вузу іноземної мови – формування комунікативної міжкультурної компетенції – припускає розвиток у них певної сукупності компетенцій, що функціонують як взаємопов'язані і взаємозалежні в реальній комунікації іноземною мовою. У число таких компетенцій входять наступні: 1) лінгвістична компетенція, що передбачає знання особливостей мовної системи іноземної мови та вміння коректно використовувати мовні одиниці відповідно до їхніх фонетичних, граматичних, лексичних і стилістичних особливостей; 2) прагматична компетенція, що означає вміння розуміти і породжувати автентичний дискурс; 3) соціолінгвістична компетенція, що означає вміння адекватно використовувати ситуаційно обумовлені форми спілкування; 4) соціокультурна компетенція, що означає наявність знань про країну мови, про її звичаї, мораль, традиції, країнознавчі реалії, матеріальні і духовні цінності, а також уміння вибудовувати спілкування з носіями мови відповідно до прийнятих в інокультурі мовних і поведінкових норм і правил; 5) когнітивна компетенція, що означає сформованість у студента умінь планувати мету і результати свого навчання (а пізніше – і професійної діяльності), використовувати досвід вивчення іноземної мови, самостійно виявляти закономірності її функціонування в різних сферах і ситуаціях спілкування, вміння користуватися пошуково-аналітичними прийомами діяльності; 6) стратегічна компетенція, що передбачає сформованість умінь використовувати різні прийоми з метою досягти взаєморозуміння в міжкультурних контактах, використовувати знання і мовні навички в залежності від конкретних умов (теми, мети, ситуації, статусу співрозмовника тощо) комунікації [3, с. 115].

О. Н. Маняхіна підкреслює, що основою навчання іноземним мовам у немовних ВНЗ повинна бути максимальна індивідуалізація навчального процесу. Індивідуалізація управління знаннями іноземних мов передбачає особливий акцент на соціокультурній складовій іншомовної комунікативної компетенції. В даний час основою курсу іноземної мови на професійно-орієнтованому курсі традиційно вважаються автентичні тексти, сформовані за тематичним принципом. Для опрацювання матеріалу їх супроводжує система вправ, спрямована на розвиток необхідних для цього рівня навичок і вмінь. Необхідно скоригувати дану систему вправ з урахуванням необхідної індивідуалізації професійно-орієнтованого навчання [2, с. 215].

На думку О. Н. Маняхіної, в основу концепції індивідуалізації професійно-орієнтованого управління знаннями повинні бути покладені наступні методичні принципи: 1) комунікативна спрямованість – орієнтація навчальних завдань і матеріалів на цілеспрямоване формування комунікативних умінь учнів; включення до підручника значущих у смислово-логічному плані завдань, надання мовному тренуванню умовно-комунікативного характеру; 2) інтеграція – поєднання мовного тренування і мовної практики, а також комплексний розвиток умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності; 3) доступність – відповідність рівня складності навчальних завдань і текстів поточному мовному рівню учнів; зняття лексичних та граматичних труднощів і надання допомоги учням шляхом надання мовних опор / підказок, моделей, прикладів тощо; 4) опора на рідну мову учнів – використання перекладу як основного засобу введення лексики, включення в підручник поурочного глосарію до основного тексту і переклад важких слів і граматичних конструкцій в інших завданнях; консолідація мовних умінь і навичок за допомогою перекладу; інструкції до завдань рідною мовою; 5) орієнтація на особистість учнів – використання особистісного потенціалу учнів за допомогою включення до програми завдань і матеріалів, що апелюють до досвіду, інтелекту і знань учнів; використання різних мовних і мовленнєвих ігор, проблемних завдань і дискусій, а також завдань з елементами змагання [2, с. 216].

Індивідуалізація навчання з необхідністю передбачає збільшення самостійної роботи студентів. Так, С. М. Симакова зазначає, що в епоху швидкого розвитку науки і техніки в усіх областях однією з головних задач немовних вузів є формування такої особистості студента, яка відчувала б потребу в безперервній освіті і була б готова до постійного самовдосконалення і саморозвитку. У зв'язку з цим перед студентом постає завдання самостійного пошуку інформації, розвитку вміння самостійної організації своєї навчальної діяльності, вміння користуватися словником, довідковими матеріалами іноземною мовою. У процесі самостійної роботи найбільш ефективно розвивається професійне мислення як найважливіший компонент розвитку творчої особистості [5, с. 164].

С. М. Симакова вказує, що самостійна робота у процесі вивчення іноземної мови в немовному вузі важлива у багатьох відношеннях. Ефективність самостійної роботи тільки тоді приносить свої плоди, коли вона є складовим і постійним елементом навчального процесу. Тільки при планомірному і систематичному включенні самостійної роботи до навчального процесу у студентів можуть виробитися тверді вміння та навички. Не менш важливим є і той факт, що в процесі самостійної роботи розвивається професійне мислення студентів. Навчити студентів самостійно працювати означає підготувати їх до майбутньої громадської та професійної діяльності. Одним із стимулюючих аспектів самостійної роботи є заохочення найбільш активних методів навчання. Позааудиторне читання в процесі самостійної роботи має яскраво виражений пізнавальний характер, прищеплює інтерес до іноземної мови, до роботи з зарубіжною літературою за фахом. Оволодівши вмінням самостійно працювати, студенти немовного вузу зможуть вдосконалити знання іноземної мови і після закінчення вищого навчального закладу, що допоможе їм бути більш конкурентоспроможними на ринку праці [5, с. 164].

Нарешті, не можна обійти увагою впровадження в освітній процес вищої школи інформаційно-комунікаційних технологій. Так, О. В. Бурдіко та В. В. Імперовіч вказують, що використання сучасних мультимедійних засобів та Інтернету в якості допоміжних засобів навчання іноземної мови дозволяє якісно поліпшити процес навчання і збільшити швидкість обробки великих потоків інформації. Електронні словники та енциклопедії, мультимедійні курси, що включають аудіо- та відеоматеріали, електронні видання книг, газет і журналів мовою оригіналу, освітні сайти, форуми дають можливість у більш повному обсязі побачити соціокультурні особливості досліджуваного предмета і отримати вичерпну інформацію з тих чи інших питань. Дослідники підкреслюють наступні методичні аспекти навчання іноземної мови з використанням ІКТ: 1) велика інформаційна ємність навчального матеріалу; 2) інтенсифікація самостійної роботи кожного учня; 3) створення

комунікативної ситуації за допомогою розвитку комунікативних навичок в основних видах мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо; 4) оволодіння різними мовними моделями і структурами; 5) підвищення пізнавальної активності студента, а також посилення мотивації навчання [1, с. 83].

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок даного напрямку. Підсумовуючи вищесказане, відзначимо, що в сучасній соціокультурній ситуації основною тенденцією викладання іноземної мови в немовному вузі є практикоорієнтованість даного процесу. Інакше кажучи, відбувається відмова від механічного заучування правил і текстів на користь мотивованого сприйняття студентом важливості комунікативного підходу. Розвиток міжкультурної професійної комунікації здійснюється як за допомогою традиційних, так і з використанням інноваційних методів і технологій, при цьому акцент робиться на розвитку готовності і здатності студента до подальшого вдосконалення іншомовної компетентності.

Література:

1. Бурдыко О. В. Информационно-коммуникационные технологии в контексте инновационного обучения иностранным языкам / О. В. Бурдыко, В. В. Имперович // Материалы докладов 47 международной научно-технической конференции преподавателей и студентов. – Витебск, 2014. – С. 81–83.
2. Маняхина Н.О. Управление профессионально ориентированными знаниями иностранного языка в неязыковой среде университета / Н. О. Маняхина // XX Юбилейные царскосельские чтения: Материалы международной научной конференции. – СПб, 2016. – С. 213–217.
3. Мусницкая Е. В. Подготовка по иностранным языкам в вузах неязыковых специальностей: от традиции к новациям / Е. В. Мусницкая // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия: Образование и педагогические науки. – 2012 – № 15. – С. 108–116.
4. Свинторжицкая И. А. Проблемы повышения качества обучения иностранному языку студентов неязыковых вузов / И. А. Свинторжицкая, О. В. Соломинцева // Научная мысль Кавказа. – 2012. – № 4. – С. 71–77.
5. Симакова С. В. К вопросу о самостоятельной работе студентов по иностранному языку в неязыковом вузе / С. В. Симакова // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 3. – С. 164–165.
6. Яроцкая Л.В. Дисциплина «Иностранный язык» и профессиональное развитие личности // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия: Образование и педагогические науки. – 2015. – № 14. – С. 48–55.